

С. І. Світленко

«СВОЇ» І «ЧУЖІ» СИМВОЛИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У СВІТОГЛЯДІ ТА ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ Д. І. ЯВОРНИЦЬКОГО

У статті розкрито зміст «своїх» та «чужих» символів історичної пам'яті в контексті світогляду та творчої спадщини видатного українського історика Д. І. Яворницького. Показано, що символіка історичної пам'яті зароджується та функціонує в певному історичному часі та просторі та є тісно пов'язаною з етнонаціональним, етнокультурним, соціальним, професійним, морально-етичним та духовно-релігійним усвідомленням індивідуума та суспільства. Акцентовано на значенні символів історичної пам'яті для утвердження історичної та національної ідентичностей.

Ключові слова: символи, історична пам'ять, світогляд, творча спадщина, Д. І. Яворницький.

У сучасному українському соціумі, який вступив у вельми складний період кардинальних внутрішніх трансформацій, революцій і війн, проблема історичної пам'яті набула особливої теоретичної актуальності та практичної значущості. Адже вона тісно пов'язана з такими непростими категоріями, як історична ідентичність, свідомість, мислення тощо. Увага до такого роду проблематики сприятиме утвердженню успішної перспективи розвитку українського соціуму. Тому не випадково новітня історіографія стала активніше вивчати попередній досвід вироблення моделей історичної пам'яті спільнот, теоретично розробляти концепт «історичної пам'яті» [5; 7; 9]. Проблема відродження і збереження історичної пам'яті порушувалась і в рамках окремих регіональних досліджень [6].

Серед ще недостатньо досліджених аспектів цієї проблематики є символи як важливі вияви історичної пам'яті, що визначають її напрями, внутрішні змісти та смисли. Символіка історичної пам'яті зароджується та функціонує в певному історичному часі та просторі, будучи тісно пов'язаною з етнонаціональним, етнокультурним, соціальним, професійним, духовно-релігійним усвідомленням індивідуума та суспільства. Механізми утворення певної системи символів історичної пам'яті залежать тим самим від світоглядних, професійних, морально-

етичних та інших чинників, які впливають на окремого суб'єкта, групу осіб або суспільство в цілому.

У символах історичної пам'яті виявляється те ключове, основоположне, що обумовлює її змістово-смыслову наповненість, визначає відбір імен, подій, явищ, проблемно-тематичних блоків, які стають об'єктами суб'єктивного вибору носія інформації про минувшину. За своїм походженням та внутрішнім змістом символи історичної пам'яті поділяються на «свої» та «чужі», «інші», оскільки суб'єкти історичного процесу діють у складному, багатопаровому й суперечливому, але водночас, у певному сенсі, єдиному часі та просторі.

Життя та діяльність видатного українського історика Д. І. Яворницького, який залишив помітний слід в українському історіописанні та інтелектуальній традиції, вельми перспективні в контексті вивчення проблеми історичної пам'яті. Попри динамічний поступ яворницькознавства впродовж останніх десятиліть, ця тематика ще має значний інноваційний потенціал. Нам вже доводилося зіставляти світоглядні символи по лінії «своє» – «чуже» в контексті вивчення характеру національної ідентичності Д. І. Яворницького [8, с. 30–36]. Дана стаття ставить на меті поглибити уявлення про «свої» і «чужі» символи історичної пам'яті у світогляді та творчій спадщині цього визначного знавця історії запорозького козацтва.

Насамперед, зазначимо, що символи історичної пам'яті є конструктом етнічної та національної ідентичності й самосвідомості її носіїв. Це повною мірою простежується у світогляді та творчій спадщині Д. І. Яворницького, який від діда та батька успадкував свою етнонаціональну належність до українства, яке визначав як «своє», «наше». Так, у листі до історика, журналіста, видавця та першого редактора журналу «Киевская старина» Ф. Г. Лебединцева від 6 травня 1886 р. молодий вчений-дослідник просив, щоб під його статтями стояв підпис: «Д. И. Эварницкий (Д. И. Яворницкий)». Цим він хотів наголосити, що є «не лях, а українець» [2, с. 104]. Таке самоусвідомлення Д. І. Яворницького, безперечно, вплинуло на його світогляд та професійну діяльність, зумовило формування і становлення як українського історика. Зміна набутого у школі, «чужого» прізвища «Эварницкий» на «своє» – «Яворницький», як писали себе його прадід, дід і батько [2, с. 109, 247], мала для українського вченого не формально-процесуальне, а глибинне етнонаціональне і суспільне значення з далекосяжними наслідками.

У колективній свідомості української національної інтелігенції (та й не тільки її) Д. І. Яворницький ідентифікувався як український вчений,

нерозривно пов'язаний з Україною. Так, наприклад, археолог-аматор, син сільського вчителя В. І. Чайкін писав про Д. І. Яворницького 19 жовтня 1910 р. як про «великого дослідника України» [3, с. 696, 944–945], а священик М. Цикановський у листі від 8 січня 1912 р. звертався до Дмитра Івановича як до «історика України і малороса» [4, с. 600]. З часом ім'я Д. І. Яворницького саме як українського історика стало знаковим, «своїм» символом інтелектуального українства. Наприклад, священик К. Г. Шарай у листі періоду 1919 р. писав про нього як «свого для нас українців святого ймення» [4, с. 627].

І навіть у драматичні часи комуністичного тоталітарного режиму сучасники усвідомлювали Д. І. Яворницького українським національним істориком, який самовіддано працював на користь Батьківщини-України Приміром, український маляр, поет і письменник Т. С. Котенко згадував про Д. І. Яворницького як про незламного в боротьбі, вояку за українську справу» [3, с. 242, 924], а письменник Г. О. Бабенко у листі від 31 травня 1931 р. писав: «Маю надію, що зараз Ви [тобто Д. І. Яворницький – С.С.] відчуваєте себе вже добре і працюєте на користь нації і України» [4, с. 23].

Д. І. Яворницький як дослідник зробив цілком певний вибір на користь вивчення історії України, насамперед теренів колишніх Вольностей Війська Запорозького низового, ще у ранній молодості. Саме Україна з її територією, людністю, мовою, культурою, духовністю, звичаями та минувиною набула характеру одного з ключових символів його історичної пам'яті. Для Дмитра Івановича, як людини і вченого, Україна назавжди стала «своею», «нашою», «дорогою», «милою» та «рідною», про що багаторазово йшлося в епістолярних джерелах, зокрема в особистих висловлюваннях Дмитра Івановича та його сучасників [1, с. 214; 2, с. 51, 169, 202, 203; 3, с. 20, 108, 913; 4, с. 484].

Вельми прикметним є романтичне зізнання Д. І. Яворницького у листі до громадського діяча, педагога та письменника Г. І. Маркевича від 4 жовтня 1884 р. про те, що «в чистих річкових водах своєї України» він бачив «журливий образ своєї особи...». Не менш промовистою є його фраза у листі до українського письменника, видавця, лікаря, громадського діяча та близького друга К. О. Білиловського від 8 травня 1897 р.: «... і всі мої думки на Україні...», котра вказувала та життєві та професійні орієнтири людини і вченого [2, с. 113, 30].

У свідомості Д. І. Яворницького «своя» Україна асоціювалася з цілою низкою символів-образів, серед яких першорядне місце посідали Дніпро, Хортиця, Запорожжя, степ, пороги тощо, тобто історико-географічні та

природні прикмети земель Вольностей Війська Запорозького низового, або козацького краю. «Якби Ви знали, як я люблю своє Запорожжя і його сердечних сіромах?!», – запитував і водночас стверджував він у листі до Г. І. Маркевича від 4 жовтня 1884 р. і далі називав запорозьку землю священною для себе [2, с. 112]. А громадський діяч А. М. Миклашевський, який підтримував дружні стосунки з істориком козаччини, писав у листі до Д. І. Яворницького 10 червня 1894 р.: «Ми тут, в улюбленому Вами Запорожжі...» [4, с. 443, 813].

У цій системі сакральних символів історичної пам'яті Д. І. Яворницького визначальною категорією був Дніпро, який називався ним «Святим», «коханим». У листі до свого ідейного однодумця, українського фольклориста, етнографа, педагога і громадського діяча Я. П. Новицького від 13 жовтня 1884 р. Дмитро Іванович так визначив свої пріоритетні символи: «Дніпро, степ, пісня, сопілка – ось що для мене вище всього на світі» [2, с. 155, 157, 159, 166]. «Свої» неповторні смисли у словах «Запорожжя, запорожці, Дніпро, пороги, степ!» він перелічував і в дещо пізнішому листі до того ж адресата від 22 січня 1885 р. [2, с. 159]. І все це знаходило підтвердження у згадках сучасників ученого. Наприклад, А. М. Миклашевський у листі до Дмитра Івановича від 16 грудня 1885 р. згадував про Дніпро, що здавна напував своїми водами Запорожжя, як про «фаворита» свого адресата [4, с. 438].

Утім «свій», рідний просторовий світ Д. І. Яворницького не обмежувався лише «милими», «любими», «гарними» його серцю землями Запорожжя. Так, у листі до українського історика М. С. Грушевського від 8 лютого 1900 р. він писав своєму адресату із Москви до Львова: «Нудно мені тут страшенно, і хотів би я податись геть із Москви до Галичини», а у листі до українського літератора, педагога, видавця і громадського діяча Б. Д. Грінченка від 17 червня 1903 р. просив його показати й розповісти одному зі своїх найближчих однодумців, першому офіційному зберігачу Катеринославського музею ім. О. М. Поля В. І. Строменку, «що найцікавого єсть у Києві із *нашої* [виділено нами. – С. С.] Гетьманщини і Запорожжя» [2, с. 166, 61, 59, 331].

Почуття щирої любові Д. І. Яворницького до рідної землі були очевидними для його сучасників. Так, близький до молодого історика харківський поет-романтик і громадський діяч Я. І. Щоголев у листі від 24 грудня 1885 р. зичив йому отримати кафедру в Харкові, Одесі або в Києві, тобто «саме там, де Ваша душа» [3, с. 704, 705]. В іншому

листі – від 21 грудня 1886 р. – він же, добре відчуючи стан Д. І. Яворницького, котрий тоді перебував у Санкт-Петербурзі, писав: «... і гадаю, що Ви дорого б дали, щоб перенестись тепер, хоча б на один день, в українську хату, в українські хутори, в українське село, навіть у напівукраїнський Харків?» [3, с. 710]. Прикметно, що саме того ж дня В. Каплуновський, харківський поет і учень однієї з тамтешніх гімназій, де свого часу викладав молодий історик, присвятив своєму вчителю вірш з вельми симптоматичною назвою – «Українцу, Дмитрию Івановичу Яворницкому». В ньому Дмитро Іванович уособлювався з рідною Україною, називався її «сыном верным» [4, с. 291–292]. Отже, у свідомості Д. І. Яворницького «своїми» були різні українські землі, зокрема Запорожжя та Лівобережжя, Слобожанщина та Галичина.

Безперечно, улюбленим краєм рідної землі для Дмитра Івановича було Запорожжя, наповнене славним романтизованим минулим українських козаків – лицарів Східної Європи. Цей соціокультурний, в даному випадку козацький, чинник історичної пам'яті відіграв велику роль у світогляді та діяльності Д. І. Яворницького. Від першої половини 1880-х рр. і на багато десятиліть козацька тематика стала домінуючою у творчості українського історика. Таке стійке прагнення відродити історичну пам'ять про «своє» козацтво було абсолютно органічним для Дмитра Івановича, бо підживлювалося, як він сам писав до Я. П. Новицького 2 грудня 1894 р., «невгасимою любов'ю до того Запорожжя» – «не залить її водою, ні засипать її землею» [2, с. 182].

Неперехідна і всеосяжна любов історика до запорозьких козаків обумовлювалася його чітким усвідомленням їхнього щирого українського патріотизму. Саме це Д. І. Яворницький мав на увазі у листі до українського письменника, драматурга та громадського діяча М. П. Старицького від 31 березня 1898 р., коли писав, «яко казали славні і великі борці за рідну Україну, низові лицарі, запорожці» [2, с. 242]. Безперечно, волелюбність запорозьких козаків робила в очах Д. І. Яворницького землю Запорозької Січі «священною», про що він писав у листі до свого друга, видатного художника І. Ю. Рєпіна 30 грудня 1927р. [2, с. 208].

І цей свободаризм героїв «нашої України» обумовив головний, козацькоцентричний напрям наукових досліджень Д. І. Яворницького. Прагнучи відродити історичну пам'ять про славне запорозьке козацтво, вчений-історик здійснив величезний обсяг евристичної роботи як на місцевості, в ході археологічних та етнографічних експедицій, так

і в різноманітних архівосховищах. Приміром, у листі до Ф. Г. Лебединцева, написаному не раніше листопада 1883 р., він зазначав: «... Дніпро, в межах колишнього Запорожжя... я проїхав раз п'ять». Деяко пізніше, 18 квітня 1884 р. Д. І. Яворницький сповіщав тому ж адресату, що обійшов пішки і обміряв увесь «Низ» уздовж і поперек. Не менш плідними були й тривалі дослідницькі пошуки вченого в архівах. Так, тільки з 22 грудня 1884 р. до 22 лютого 1885 р. він працював в архівах Москви та Санкт-Петербурга, де розшукав й опрацював до 500 запорозьких справ.

Особливу роль у збереженні історичної пам'яті про запорозьких козаків відігравали речові пам'ятки, які збирав Д. І. Яворницький. Зокрема, у листі до Я. П. Новицького від 9 серпня 1886 р. він повідомляв про результати своїх виснажливих і численних мандрівок південною Україною: «Матеріалу набрав величезну кількість, топографію південно-західного Запорожжя бачу, як на долоні. Багато везу з собою і запорозьких речей». Таким чином, до відродження «своєї», української історичної пам'яті Д. І. Яворницький ставився комплексно й системно, не жалкуючи ані сил, ані часу [2, с. 91, 94, 98, 172–173].

Так само багатогранно й комплексно Д. І. Яворницький підходив до відтворення історичної пам'яті про запорозьке козацтва у своїх дослідженнях. Яскравим свідченням цього є його фундаментальна тритомна праця «Історія запорозьких козаків» (1892–1897), котра стала справжньою науковою енциклопедією козацтва, де сюжети «своєї» історії були домінуючими.

У першому томі цієї фундаментальної праці послідовно досліджено терени Вольностей Війська Запорозького низового з погляду історичної географії, гідрографії, топографії, природно-кліматичних умов. У центрі уваги дослідника постали питання діяльності запорозької людності, зокрема число і порядок Запорозьких січей, склад, чисельність, військовий та територіальний устрій запорозького товариства, традиції самоврядування, структура та функції адміністративної та судової влади, одяг, зброя запорозьких козаків, запорозькі військові клейноди. З-під пера Д. І. Яворницького вийшла також характеристика запорозького козака, описи його домашнього життя, церковного устрою, охорони кордонів Запорозьких Вольностей. Світ запорозького козацтва показано в оточенні мусульманських та християнських сусідів, у багатоманітній діяльності козаків: у сухопутних та морських походах, у мирних заняттях хліборобством, скотарством, риболовством, звіроловством, городництвом та садівництвом, торгівлею, промислами та ремеслами.

Окремі розділи стосувалися доходів запорозького війська, його грамотності, канцелярії та шкільництва, поштових установ [10].

Другий том «Історії запорозьких козаків» докладно висвітлював військово-політичну минувшину запорозького козацтва від його перших вождів до 1686 р. Наскрізною сюжетною лінією цієї частини праці є боротьба запорозького козацтва за релігійні та національні права українського народу проти Польщі, Кримського ханства та Османської імперії. Символами історичної пам'яті козацького періоду стали неперехідні цінності запорожців, зокрема такі, як релігійна й національна свобода, політична самостійність, внутрішня самоврядність, давні права, привілеї та вольності, а також «свої» герої – очільники козаччини, у тому числі Дмитро Вишневецький, Самійло Кішка, Іван Підкова, Криштоф Косинський, Северин Наливайко, Петро Сагайдачний, Марк Жмайло, Тарас Федорович (Трясило), Іван Сулима, Павло Бут (Павлюк), Дмитро Гуня, Яків Острянин (Остряниця) [11].

Д. І. Яворницький відмічав, що свобода і самостійність України були цінностями, за які вів тривалу боротьбу проти Речі Посполитої гетьман Богдан Хмельницький. Проти цих ключових цінностей виступила й Московія, яка, прийнявши під свій протекторат Україну й Запорожжя, незабаром виказала прагнення, щоб «знищити всі вільні, адміністративно-судові установи України і незалежне від московського патріарха церковне становище її» [11, с. 186, 192].

У своєму дослідженні Д. І. Яворницький постійно виходив із принципу свободаризму. Саме під таким кутом зору він показав відмінності між гетьманом І. Самойловичем і кошовим отаманом І. Сірком: «Гетьман благо для своєї вітчизни, а головним чином для себе, бачив у повному підпорядкуванні себе і України Москві; Сірко залогом блага для батьківщини вважав незалежність Запорожжя від українського гетьмана і московського царя...» [11, с. 370].

Третій том праці Д. І. Яворницького охопив період складної та драматичної боротьби запорозького козацтва за вищезазначені цінності від 1686 р. до 1734 р. Однією з центральних історичних постатей цього періоду української історії Д. І. Яворницький представив гетьмана І. Мазепу, який, управляючи Україною, не міг сидіти склавши руки і «віддати її у владу несправедливого утискувача». Учасники виступу І. Мазепи за українську свободу були покарані царем Петром I найжорсткішими методами. Симптоматично, що в подальшому викладі український історик акцентував увагу на діяльності Пилипа Орлика,

який 5 квітня 1710 р., ставши гетьманом, у присутності кошового отамана Костя Гордієнка і послів від запорозького війська, на великій козацькій раді прийняв «договір між запорожцями і малоросійським гетьманом». Ці пакти Пилипа Орлика закріплювали традиції демократії та свободи як українські історичні символи-принципи життя «своєї» батьківщини-України [12, с. 309, 344, 347].

У процесі творчої діяльності над реконструкцією історії запорозького козацтва Д. І. Яворницький настільки «зливався» з темою, «розчинявся» в першоджерельному матеріалі, що начебто уявляв себе справжнім козаком-запорожцем. Це віддзеркалювалося в його псевдонімах, якими вчений-історик підписував свої епістолярії. Так, лист до літератора, історика, публіциста та громадського діяча Д. Л. Мордовця від 29 червня 1896 р. він підписав так: «Кошовий отаман Держі-хвіст-пістолем, він же Байда-Яворницький [2, с. 137]. Козацький образ непересічного дослідника козащини закарбувався і у свідомості його сучасників-однодумців. Так, активний діяч Петербурзької української громади, один із його найближчих друзів П. М. Саладилів у листі від 17 квітня 1892 р. називав Дмитра Івановича «Вашим козацьким вельможеством і добродійством», а його руку – «власною козацькою» [4, с. 499, 819].

Д. І. Яворницький сформувався і утвердився як український національний історик. Тому цілком закономірно, що в процесі самоусвідомлення для нього «своїм» історико-персоналістичним символом єдиної України достатньо рано став Т. Г. Шевченко. Вчений високо цінував особистість геніального українського поета, розумів великий виховний потенціал його творів, розглядаючи їх у контексті розвитку українського патріотизму у підростаючого покоління. Він приділяв увагу увічненню історичної пам'яті Кобзаря, брав безпосередню участь у Шевченківських вечорах [2, с. 175; 3, с. 331].

Звичайно, в системі символів історичної пам'яті Д. І. Яворницького були присутні не тільки «свої», а й «чужі». Суттєво важливо, що у світогляді та творчій спадщині вченого концепт «чужого» асоціювався, насамперед, з Московією-Росією. Принципово відмінне між Україною і Росією усвідомлювалося ним на ментальному рівні. «От де сторона: що не шаг, то все новина; – ділився Д. І. Яворницький з Я. П. Новицьким у листі від 16 червня 1887 р. своїми враженнями від тривалої подорожі по Росії, аж від Білого моря, де він відвідав місця, пов'язані з перебуванням останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського, – усе там інак, як у нас; дивися, аж очі роздираєш, а нічого і не второпаєш, поки тоді не розкажуть» [2, с. 176].

Утім, усвідомлення корінної відмінності між Україною і Росією ґрунтувалося у Д. І. Яворницького не тільки на почуттєво-емоційному, психологічному, а й на ґносеологічному рівнях, що сформувалося під впливом ретельного вивчення великого масиву першоджерел. Так, у листі до Я. П. Новицького від 16 грудня 1887 р. він писав про свою глибоку ненависть до пройдешньої політики Москви, у якій простежувалося лицемірність, ханжество і разом із тим грубе насильство та безсердечність. Така політика Московії – Росії повною мірою стосувалася Запорозької Січі, а тому в процесі вивчення першоджерел, за його словами, «серце обливається кров'ю» [2, с. 178].

Ключову роль серед «чужих», імперських символів історичної пам'яті у свідомості Д. І. Яворницького посідали російські столичні міста Москва і Санкт-Петербург. Безперечно, вони мали значення не тільки основних історико-географічних, а й визначальних ідеологічних та суспільно-політичних центрів, де конструювалась російська імперська модель історичної пам'яті.

Як свідчить лист Д. І. Яворницького до Я. П. Новицького від 25 січня 1885 р., під час свого перебування у Москві він оглянув Кремль, старі собори, монастирі, боярські будинки, Китай-город, різні музеї, бібліотеки та інші примітні пам'ятки міста, але все це не викликало у нього якихось позитивних емоцій. Інші листи вченого, зокрема до К. О. Білиловського, Б. Д. Грінченка, теж показують, що це місто завжди залишалось для українського історика чужим. Жодного разу Д. І. Яворницький не висловив захоплення першою російською столицею, характеризуючи її за допомогою лише негативних, різких епітетів. Своє перебування у Москві він розглядав як вимушене, тимчасове, яке використовувалося у прагматичних цілях, задля опрацювання численних архівних справ з історії запорозького козацтва, або прочитання в Московському університеті спеціального факультативного курсу «Епоха гетьмана Богдана Хмельницького» [2, с. 27, 50, 54, 55, 85, 160, 161, 178].

Особливого враження не справила на українського історика й північна столиця – Санкт-Петербург, хоча він і ознайомився там із публічною бібліотекою, музейними установами, Академією наук, пам'ятками старовини часів Петра I, Петропавлівською фортецею тощо. «Тут я відірваний від усього, що було миле моєму серцю... Тут ні Січі, ні степу, ні Дніпра, – все далеко-далеко від мене» – писав він Я. П. Новицькому 13 серпня 1885 р. Перебування Д. І. Яворницького, кажучи його словами, у «клятому Петербурзі» супроводжувалося

наростанням в душі дослідника запорозького козацтва почуття «страшної туги», яке гостро контрастувало з образами «свого милого Дніпра» і «свого ненаглядного степу» [2, с. 160–161, 164, 165].

Емоційно-психологічне, морально-етичне та естетичне послідовно позитивне сприйняття «своїх», українських та запорозьких і відверто негативне відторгнення «чужих», російсько-імперських символів, безперечно, помітно впливало не тільки на процес формування і становлення української національної ідентичності Д. І. Яворницького, а й відіграло свою роль у визначенні вченим-істориком наукових пріоритетів. Творча спадщина видатного знавця минувшини запорозького козацтва своїми смислами й тематиками текстів була орієнтована на всебічне відтворення історичної пам'яті про рідну Батьківщину-Україну та її народ. Реалізація такого підходу дозволила Д. І. Яворницькому зробити свій вагомий внесок у справу написання української національної історії. Висвітлення ж «чужих» історичних сюжетів підпорядковувалось у працях ученого кращому розкриттю «своєї», української історії.

1. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Вип. 2: Листи діячів культури до Д. І. Яворницького / упоряд. : С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова [та ін.] ; вступ. ст. С. В. Абросимової ; під заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ, 1999. – 460 с.
2. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Вип. 4 : Листи Д. І. Яворницького до діячів науки і культури / упоряд. : С. Абросимова, Н. Василенко, А. Перкова ; за заг. ред. Н. Капустіної. – Дніпропетровськ, 2005. – 500 с.
3. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Вип. 5 : Листи рідних, друзів і знайомих до Д. І. Яворницького / уклад. : С. Абросимова, Н. Василенко, А. Перкова [та ін.] ; за заг. ред. Н. Капустіної. – Дніпропетровськ, 2010. – 952 с.
4. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. – Вип. 6 : Листи друзів, приятелів і знайомих до Д. І. Яворницького / уклад. : С. Абросимова, В. Бекетова, Н. Василенко, В. Єкшов [та ін.] ; за заг. ред. Н. Капустіної. – Дніпропетровськ, 2012. – 848 с.
5. *Єкельчик С.* Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві / Сергій Єкельчик. – К., 2008. – 304 с.
6. Історична пам'ять Дніпропетровщини : колект. моногр. / наук. ред. проф. С. І. Світленко. – Дніпропетровськ, 2012. – 476 с.

7. Колесник І. І. Українська історіографія: концептуальна історія / Ірина Колесник. – К., 2013. – 566 с.
8. Світленко С. І. Дмитро Яворницький: вчений і педагог в українському інтелектуальному товаристві / С. І. Світленко. – Дніпропетровськ, 2015. – 312 с.
9. Удод О. А. Образ «іншого» в становленні української ідентичності / О. А. Удод, М. Ф. Юрій // Харківський історіографічний збірник. – 2015. – Вип. 14. – С. 54–75.
10. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. / Д. І. Яворницький; голова редкол. П. С. Сохань. – К., 1990. – Т. 1. – 592 с.
11. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. / Д. І. Яворницький; голова редкол. П. С. Сохань. – К., 1990. – Т. 2. – 560 с.
12. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. / Д. І. Яворницький; голова редкол. П. С. Сохань. – К., 1991. – Т. 3. – 560 с.

Светленко С. И. «Свои» и «чужие» символы исторической памяти в мировоззрении и творческом наследии Д. И. Яворницкого

В статье раскрыто содержание «своих» и «чужих» символов исторической памяти в контексте изучения мировоззрения и творческого наследия выдающегося украинского историка Д. И. Яворницкого. Показано, что символика исторической памяти зарождается и функционирует в определенном историческом времени и пространстве и тесно связана с этнонациональным, этнокультурным, социальным, профессиональным, морально-этическим и духовно-религиозным сознанием индивидуума и общества. Акцентировано внимание на значении символов исторической памяти для утверждения исторической и национальной идентичности.

Ключевые слова: символы, историческая память, мировоззрение, творческое наследие, Д. И. Яворницкий.

Svitlenko S. I. «Insaid» and «Alien» Symbols of Historical Memory in D. I. Yavornytsky's Worldview and Intellectual Heritage

The author explores the meaning of «own» and «alien» symbolism of historical memory in the context of the great Ukrainian historian D. I. Yavornytsky's worldview and intellectual heritage. It is proven that the symbolism of historical memory, which is born and operates in a particular historical time and space, is closely linked to ethno-national, ethno-cultural, social, professional, moral and ethical, spiritual and religious consciousness of a person and a society. It is emphasized that the symbolism of historical memory plays a special role in restoration of the historical and national identities.

Keywords: symbols, historical memory, world view, intellectual heritage, D. I. Yavornytsky.